

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

СЕРІЯ 7

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО
КУЛЬТУРОЛОГІЯ
ФІЛОСОФІЯ

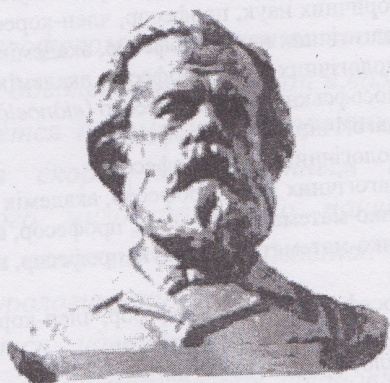
ВИПУСК 30 (43)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НПУ імені М. П. Драгоманова

Серія 7

Релігієзнавство. Культурологія.

Філософія.

30 (43)

Київ

Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова

2013

УДК 0.51
ББК 95
Н 34

Фахове видання

затверджене Президією ВАК України 2004 р., бюлетень № 8 (філософські науки)
(Додаток до постанови президії ВАК України від 30 червня 2004 р. № 3-05/7)

Державний комітет телебачення і радіомовлення України Свідоцтво про державну
реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 8813 від 01.06.2004 р.
Схвалено рішенням Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова

Редакційна рада:

В. П. Андрущенко

доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України,
ректор НПУ імені М.П.Драгоманова (*голова Редакційної ради*);

А. Т. Авдієвський

Почесний доктор, професор, академік АПН України;

В. П. Бех

доктор філософських наук, професор;

В. І. Бондар

доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України;

Г. І. Волинка

доктор філософських наук, професор (*заступник голови Редакційної ради*);

В. Б. Євтух

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України;

М. І. Жалдак

доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України;

Л. І. Мацько

доктор філологічних наук, професор, академік АПН України;

Н. Г. Мозгова

доктор філософських наук, професор (*відповідальний секретар*);

О. С. Падалка

доктор педагогічних наук, професор;

В. Ф. Погребенник

доктор філологічних наук, професор;

В. М. Синьов

доктор педагогічних наук, професор, академік АПН України;

М. І. Шкіль

доктор фізико-математичних наук, професор, академік АПН України;

М. І. Шут

доктор фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент АПН України.

Редакційна колегія:

В. П. Андрущенко

доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України;

Т. І. Андрущенко

доктор філософських наук, професор;

Є. В. Більченко

кандидат філософських наук, доцент;

В. Д. Бондаренко

доктор філософських наук, професор (*відповідальний редактор*);

Г. І. Волинка

доктор філософських наук, професор (*відповідальний редактор*);

М. М. Закович

доктор філософських наук, професор;

В. І. Лубський

доктор філософських наук, професор;

Г. С. Меднікова

доктор філософських наук, професор;

Н. Г. Мозгова

доктор філософських наук, професор (*відповідальний секретар*);

Т. В. Розова

доктор філософських наук, професор;

Л. А. Облова

кандидат філософських наук, доцент.

Н 34 НАУКОВИЙ ЧАСОПИС Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [зб. наукових праць] / ред. рада: В. П. Андрущенко (голова). – К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 30 (43). – 258 с.

У статтях розглядаються актуальні проблеми наукових досліджень докторантів, аспірантів, викладачів вузів та співробітників наукових установ України з питань релігієзнавства, теорії та історії культури, філософії.

© Редакційна рада, 2013

© Автори статей, 2013

© Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, 2013

Annotation

Semeniuk N. System principles of continuous higher education. Continuing education in Ukraine is represented by a single system of providing educational services, one of the most important parts of which is higher education. Although a person gets education at every stage of his life, higher education plays a special role in his professional development. It provides not only the fundamental scientific, professional and practical training, but also obtaining necessary knowledge by citizens throughout their lives, retraining and improvement of their skills. Continuing higher education in Ukraine is represented by a single system of different educational institutions through which a person gets education at every stage of his life. Important links of obtaining individual depth knowledge in higher education are universities, institutes, conservatories, academies and so on. Modernizing their operations in accordance with the Bologna agreements is a strategic line of development in the first half of the XX century.

Keywords: human, education, continuing education, educational system.

Свищо В.Ю.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ Д. ОВСЯНИКО-КУЛИКОВСЬКОГО

Стаття присвячена дослідженню теоретичних засад формування та становлення філософського світогляду Д. Овсянико-Куликовського, як представника позитивістської філософії. Важливість наукової спадщини одного з представників української філософії, лінгвіста, учня О. Потебні та почесного члена Петербурзької Академії наук Д. Овсянико-Куликовського досліджується в статті. Головна увага приділяється висвітленню поглядів Д. Овсянико-Куликовського на природу психічного. В ній здійснюється спроба розкрити психологічну концепцію Д. Овсянико-Куликовського у контексті його світоглядних уподобань щодо західноєвропейського позитивізму і таким чином ввести в науковий обіг маловідомі науковій спільноті факти з життя та творчості вченого.

У статті досліджується місце позитивізму в контексті західноєвропейської філософської традиції, насамперед його статус як філософського вчення і напряму в методології науки.

Не дивлячись на те, що наукова діяльність Д. Овсянико-Куликовського достатньо вивчена, проблема філософії мови в його творчості розкрита неповністю як у європейських, так і у вітчизняних дослідженнях.

Ключові слова: позитивізм, спостереження, досвід, мислення, художнє мислення, психологічна школа, марксизм, інтуїтивізм, економічний матеріалізм, філософський ідеалізм, суб'єктивізм.

Вступ. В широких рамках культурно-історичного літературознавства – російської дореволюційної науки про літературу – виник психологічний напрям, засновниками якого були О.Потебня та Д.Овсяннико-Куликовський. Вони, розділивши основні положення методології культурно-історичної школи, акцентували свою увагу саме на найтонших проблемах співвідношення мови і думки, відмінностях між науковим і художнім мисленням, взаємозв'язку літератури та загальної психології, психології творчості та сприйняття творів художньої літератури.

Вбачаючи місце науки про мову між психологією та соціологією, дослідники розглядали психологію як основу для вивчення мови, що надало філософії мови в Росії та Україні цього періоду психологічного спрямування. Зосередившись на значенні слова і його внутрішній формі, вдається зрозуміти взаємозв'язок мови і мислення, виявити роль слова в науково-дослідницькій та художній діяльності. Вчення О.Потебні про внутрішню форму слова і художнього твору, його погляди щодо мови і літератури розвивалися Д.Овсяннико-Куликовським та іншими його послідовниками. Досліджуючи психологію творчості і художнє мислення, Д.Овсяннико-Куликовський висунув твердження про дві форми художнього пізнання дійсності – *спостереження* та *досвід*, яке він продовжив розвивати в своїх книгах про таких російських письменників як І.Тургенєв та М.Гоголь. Досліджуючи, в історичному плані, співвідношення літературних явищ з реальною дійсністю Росії, вчений звертається до розгляду історії російської літератури в тісному взаємозв'язку із суспільно-політичним життям, як безперервну зміну таких типів, які віддзеркалюють сутність суспільних явищ. За таким принципом побудована його головна праця «Історія російської інтелігенції», яка стала широко відомою не лише на теренах Росії та України, а й за їх межами.

Загострена увага критиків та літературознавців щодо психологічного пояснення явищ літератури минулих років, а також поживлений інтерес до розгляду складних відтінків психологізму письменників-класиків і навіть потяг художньої літератури до психологічних, морально-етичних колізій життя – все це повертає нас, перш за все, до праць учених психологічного напрямку, які займалися тією ж проблемою.

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю виявлення чинників формування Д.Овсяннико-Куликовського, як представника позитивістської філософії, який зосереджував свою увагу на психології як науці, вбачаючи місце науки про мову між психологією та соціологією. Саме творчість Д.Овсяннико-Куликовського і не тільки, надала філософії мови в Росії та Україні другої половини XIX ст. психологічного спрямування. В основу свого психологічного методу Д.Овсяннико-Куликовський поклав ідею О.Потебні про органічний зв'язок побутового і художнього мислення. Побутове мислення – явище нижчого рівня, художнє – вищого, але сама побутова мова народжує художній образ. Культурно-історичній методології Д.Овсяннико-Куликовський надав характерного для нього психологізму. Риси культурно-історичної і психологічної шкіл переплітаються у нього з соціологізмом.

Ступінь наукової розробки теми полягає в теоретичній реконструкції впливів, які були здійснені на Д.Овсяннико-Куликовського. Значення позитивізму як послідовного й закономірного етапу духовної еволюції людства не викликає сумнівів у філософів, культурологів, мистецтвознавців. Однак питання про його вплив на вітчизняний

культурний процес загалом і науковий зокрема усе ще залишається відкритим. Розвиток філософії мови наприкінці XIX – початку XX ст. на теренах Російської імперії, а тому, й України, відбувався в межах позитивістського напрямку в філософії. В лінгвофілософських концепціях О. Потєбні, Д. Овсяніко-Куликовського та їхніх учнів і послідовників мову було виокремлено як особливий об'єкт науки, який розвивається за своїми законами, відмінними від законів логічного мислення.

Слід зазначити, що наприкінці XIX ст. наукове надбання Д. Овсяніко-Куликовського стало предметом дослідження таких вчених, як А. Ветухова, А. Горнфельд, Т. Райнова. Далі за хронологією були С. Ольденбург, П. Сакулін, М. Анікін. У радянський період проблемою визначення впливу вченого на інтелігенцію кінця XIX – початку XX століть займалися М. Бойко, І. Ілюхін, Ю. Манн, М. Осьмаков та ін. З початком нової сторінки Української державності творча діяльність Д. Овсяніко-Куликовського привертає увагу таких українських дослідників, як Я. Грицак, І. Гуржій, О. Ладиґа, О. Реєнт, В. Сарбей, Л. Чувпило. Актуальними у вивченні наукової спадщини Д. Овсяніко-Куликовського є дослідження таких російських вчених як Н. Безлепкін [2], В. Крутоус та Н. Нікітіна.

Ключова мета дослідження полягає у визначенні тих чинників, які зробили значний вплив у формуванні Д. Овсяніко-Куликовського, як лінгвіста, історика культури, міфолога, психолога і, зрештою, філософа. Хоча теоретичні позиції Д. Овсяніко-Куликовського вже достатньо розроблені сучасною наукою, в його працях знаходимо безліч цікавих висновків та зауважень. Базуючись на популярній на початку XX століття теорії психологізму, за якою психологія є методологічною основою всіх наук про людину, розкриває психологічну основу творчої діяльності.

Основна частина.

Позитивізм, який бере початок ще за часів О. Конта, А. Мілля та Г. Спенсера модернізувався свого часу зусиллями Е. Маха та Р. Авенаріуса змінив своє значення («емпіріокритицизм»), але його суть лишилася незмінною. Більш того, Е. Мах та Р. Авенаріус зі своїми послідовниками відмовилися навіть від формального визнання ранніми позитивістами об'єктивно-реального існування предметів, які знаходяться поза свідомістю. Проблеми пізнання емпіріокритицизм тлумачив з позицій крайнього психологізму, який в свою чергу переходить у відкритий суб'єктивізм.

Очевидною виявилася нездатність позитивістського тлумачення явищ. Без широкого і глибокого філософського осмислення нових фактів, які здобула наука, стало неможливо рухатися вперед. А їхнє суб'єктивно-ідеалістичне тлумачення, яке ставило під сумнів чи навіть заперечувало саме існування матерії, призвело до кризи.

Філософське коріння психофізіологічної течії бере з позитивізму, тенденції якого призвели до відриву теорії мистецтва від філософії, і зрештою, від теорії пізнання. На практиці це можна пояснити пропагандою і захистом філософського ідеалізму та суб'єктивізму.

Суб'єктивно-ідеалістичні позиції психофізіологів обумовили твердження щодо незалежності духу та матерії, визнання самостійності цих двох основних одиниць. На такому дуалістичному принципі було побудоване дослідження природи художньої творчості.

У центрі всіх психологічних теорій мистецтва – індивідуальний психічний акт. Їхній герой – суб'єкт, що створює або приймає, а предмет аналізу – психічні процеси, які виникають у свідомості, як того, хто створює, так і того, хто сприймає. Такий підхід є характерним для психологічної школи в цілому.

Із всіх послідовників О.Потебні найбільш видатною постаттю виявився Д.Овсяннико-Куликовський, який значною мірою вплинув на становлення і розвиток психологічного напрямку в російському літературознавстві. Так само як і О.Потебня, Д.Овсяннико-Куликовський розпочав свою наукову діяльність в царині лінгвістики, але все ж його цікавили і проблеми філософії та літератури.

Ще в студентські роки розпочався процес інтенсивної зацікавленості Д.Овсяннико-Куликовським як вітчизняною, так і зарубіжною філософською, лінгвістичною та літературознавчою думкою. Одночасно з спеціальною літературою із загального та порівняльного мовознавства (Ф.Бопп, Я.Грім, В.фон Гумбольдт, М.Мюллер, А.Потт, А.Шлейхер, Г.Штейнталь та ін.) – і в певній мірі підготовлений з її допомогою до сприйняття позитивізму, – він із захопленням вивчає праці О.Конта (спочатку із статей В.Лесевича, М.Михайловського, Д.Писарева, а потім і за першоджерелами). До цього всього, зрештою, додалися і механічні тлумачення теорії еволюції Г.Спенсера. Отже, Д.Овсяннико-Куликовський стає, за своїми словами, «палким прихильником позитивістської філософії» і, що притаманно позитивізму, противником будь-якої метафізики. Він всією душею підтримував і вірив в соціологію, яку вважав наукою наук. Йому здавалося, що «вона відкриє закони соціального життя і прогресу і тим самим дасть людству можливість перемогти всі негативні сторони, всі біди і хвороби цивілізації» [6, с.23]

Психологізм був характерним явищем кінця XIX ст., що знаменувало перехід деяких його представників від крайнього позитивізму до інтуїтивізму. Цим шляхом пішов і Д.Овсяннико-Куликовський. Але в другій половині 90-х років, очевидно, під впливом ідей економічного матеріалізму, він переходить на позиції легального марксизму, співпрацює в журналах «Нове слово» та «Життя». Не лише спілкування з буржуазними літераторами, які брали участь в названих вище журналах, але й тісна співпраця з революційними соціал-демократами, які диктували умови цим органам друку, в певній мірі відзначилося на літературній діяльності Д.Овсяннико-Куликовського. Вплив ідей легального марксизму виявлявся в його спробах об'єднання суб'єктивно-психологічних принципів аналізу літературних явищ з розглядом їх економічної обумовленості, залежності від умов суспільного життя. Особливо помітно ці тенденції проявилися в його статтях з сучасної літератури, і зокрема, в оцінці творчості М.Горького, який надзвичайно великого значення надавав цій праці Д.Овсяннико-Куликовського «Історія російської інтелігенції». Саме з М.Горьким Д.Овсяннико-Куликовський ділився найціннішим через листування. У своєму листі від 11 грудня 1911 року Д.Овсяннико-Куликовський пише, що твори М.Горького за останні 20 років він використовує як фундамент для п'яти розділів «Історії російської інтелігенції». Потім він візьметься за марксистів та народників. А наступна в черзі «критика серйозних ідеологічних пошуків останніх років», для написання якої Д.Овсяннико-Куликовський знову звертатиметься до творчості М.Горького, яка за його ж словами «допоможе йому

багато в чому» [9]. Саме ця праця Д. Овсянико-Куликовського сприяла становленню психологічного напрямку в подальшій науковій діяльності вченого.

Захоплення ідеями марксизму було недовготривалим та поверховим. Після поразки революції 1905 року, Д. Овсянико-Куликовський, як і більшість інших демократів, різко повернув на сторону лібералізму. В ці роки Д. Овсянико-Куликовський викладає в Петербургському університеті та на Вищих жіночих курсах, співпрацює у «Віснику Європи», завідуючи його белетристичним відділом, а з 1912 року стає одним з редакторів цього ліберального журналу.

Д. Овсянико-Куликовський намагався ще в студентські роки відвідувати всі лекції великого вченого О. Потебні, прагнучи збагатити свою пам'ять значною кількістю фактичного матеріалу та проникнути в саму суть системи поглядів, зрозуміти логіку думки та умовиводів, заволодіти методом наукового дослідження свого вчителя. Лекції з синтаксису і, особливо, курс теорії словесності значною мірою вплинули на формування Д. Овсянико-Куликовського, як вченого. «І коли я прослухав його, – згадував він згодом, – новий світ мені відкрився... Я сприйняв науковий метод Потебні. А це було головним, без чого неможливо було розпочати самостійну роботу в даній галузі» [6, с.171].

Особисте спілкування з О. Потебнею було нетривалим. Д. Овсянико-Куликовський прослухав його курси з синтаксису та теорії словесності в 1889-1890 навчальному році, а вже в наступному, 1891 році О. Потебня помер. Смерть вчителя ще більше підштовхнула Д. Овсянико-Куликовського до вивчення наукових проблем та продовження справи великого вченого. Вивчаючи його науковий спадок, його відкриття з філософії мови, синтаксису, вчений все частіше замислювався над можливістю пошуку свого особистого шляху в науці. Його наукові інтереси базувалися навколо співвідношення мови з процесами художнього мислення.

1892 – 1893 роки стали переломним моментом в житті і науковій біографії Д. Овсянико-Куликовського. Саме в цей час він усвідомив себе послідовником О. Потебні і зрозумів, що йому слід зайнятися питаннями філософії мови, думки і творчості.

Д. Овсянико-Куликовський, як і О. Потебня, виходив із суб'єктивно-ідеалістичного розуміння сутності слова і поетичного твору, із суб'єктивно-психологічного тлумачення природи художньої творчості.

Психологія розуміння людиною того, що йому говорять, – надзвичайно складна проблема, незважаючи на те, що її постійно досліджують. Ще Й. Гете, вивчаючи праці філософа Спінози, почав замислюватись над питанням, наскільки точним може бути його розуміння умовиводів Спінози. Вчений мимоволі почав міркувати над тим, чи можливо взагалі одній людині зрозуміти іншу так, щоб думка однієї перейшла у свідомість іншої у всій своїй повноті, з усіма психологічними передумовами, з усіма порухами душі, які супроводжували її. Так, він дійшов висновку, що ніхто не розуміє іншої людини. Розмова, читання викликають у різних людей різного роду думки. А трохи згодом німецький учений В. фон Гумбольдт перетворив цю думку в парадоксальний афоризм – будь-якого роду розуміння разом з тим є нерозумінням. О. Потебня у своїй праці «Думка і мова» (1862) також звертався до цієї проблеми. А от Д. Овсянико-Куликовський, розвиваючи дане твердження, виходив із елементарних істин психології, що людська

душа - закрита і в неї неможливо проникнути. Її зміст, який включає в себе і думку, не передається, не переноситься від людини до людини. Взаємне розуміння, навіть за найкращих умов, може бути лише відносним і ніколи повним. Але навіть відносне розуміння почуттів і думок іншої людини можливе за наявності принаймні двох умов: а) той хто сприймає володіє особистим досвідом у тій сфері знань та емоцій, в якій йому щось повідомляють; б) в момент сприйняття свідомість того, хто сприймає має бути вільною від інших думок і почуттів, які унеможливають сприйняття, а якщо й зайнята, то якимись аналогічними, не прямо протилежними думками і почуттями. Іншими словами, свідомість людини повинна бути підготовлена до сприйняття тої чи іншої інформації, в іншому випадку ступінь сприйняття стане мінімальним. Цілковите розуміння однієї людини іншою було би можливим лише в тому випадку, якщо той хто сприймає уподібниться іншій людині, втративши при цьому всю свою індивідуальність. А так як це неможливо, то неможливим є і цілковите взаєморозуміння між тим хто говорить і тим хто слухає, між тим хто пише і тим хто читає, зрештою, між двома індивідами, які прагнуть поділитися певною інформацією.

Д. Овсянико-Куликовський стверджував, що якщо брати за основу твердження описане вище, то неможливим є цілковите розуміння художнього твору. Читач не сприймає всього того, що хотів донести своїм твором письменник. Разом з тим при цілковитому нерозумінні неможливим був би сам процес сприйняття художнього твору. І все ж, не дивлячись на різницю між художнім мисленням, яке притаманне письменнику, і буденним мисленням читача, між цими типами мислення існує певна подібність, тобто кожен читач в процесі практики здобуває певний досвід художнього мислення. На ньому і базується сприйняття художніх творів. В буденному мисленні читача присутні зародки, які створюють можливість відносного розуміння. Іншими словами, створюють у свідомості читача необхідні умови для співпереживання з художником. Для більш точного і глибшого розуміння твору читачу необхідно удосконалювати задатки свого художнього мислення. Чим більше вони розвиненіші, тим повнішим буде розуміння і тим ближчим буде процес співпереживання читача з письменником. Однак, цілковитого розуміння та співпереживання не вдається досягнути навіть між двома письменниками, яким властиве художнє мислення. Кожен письменник пройшов свій життєвий досвід, духовний світ кожного – індивідуальний.

Еволюційний розвиток людини характеризувався довершеністю її фізичної структури, фізіологічних та психологічних процесів. Що стосується останніх, то з вдосконаленням їх механізму відбувалося і відокремлення думки та відчуття, які раніше були нероздільними. В результаті тисячолітньої еволюції, духовний світ людини, зазначав Д. Овсянико-Куликовський, поступово розділився на дві взаємопов'язані між собою сфери: сферу відчуттів та сферу думки. Психіка сучасної людини складна і розчленована, але її еволюція незавершена: в майбутньому ці сфери повинні злитися в єдине ціле.

Подальший прогрес людської психіки визначається вдосконаленням розумової та чуттєвої сфер, а далі – все більшим підпорядкуванням вольових проявів влади думки і відчуттів, зміцненням, синтезом всіх елементів та процесів психіки. Д. Овсянико-Куликовський підкреслює, що цей синтез і є тим, що ми називаємо особистістю.

Таке розуміння особистості, внутрішній світ якої замкнений в собі і позбавлений соціальної детермінованості, зберігається в ученого, за певним винятком, майже в усіх його працях.

О.Потебня зробив надзвичайно великий внесок у формування Д. Овсянико-Куликовського, як дослідника лінгвістичних та літературознавчих проблем. Подібно до свого вчителя, Д. Овсянико-Куликовський повністю заглибився у вивчення лінгвістичних проблем, але не втрачав інтерес до питань психології, художнього мислення, творчості письменників.

На думку деяких науковців, кантівський апіоризм і позитивістські принципи пронизують все філософсько-лінгвістичне вчення представника позитивістської філософії, в якому центральне місце належить мовному суб'єкту. Мовний суб'єкт, на думку Д. Овсянико-Куликовського, є живим людським організмом з його фізіологічними умовами членороздільного мовлення і відповідними даними нервової системи та мозку. Так як слово виникає на основі асоціації та аперцепції, то головну увагу вчений зосереджує на вивченні тих внутрішніх законів, що керують думкою-мовленням мовного суб'єкта.

Д. Овсянико-Куликовський як представник позитивістської філософії, яка поширилася в Росії у другій половині XIX ст. стверджує, що людська думка розвивається в напрямку абстрактності, усвідомленості й раціональності. В процесі становлення логічного мислення граматичні форми переходять у підсвідоме, стають засобами думки і вживаються автоматично. Логічна форма думки домінує над мовою і підлягає вже не психологічним, а логічним законам розуму, котрі є за своєю суттю раціональними. Поняття зароджуються у слові, а подальший розвиток отримують у мові.

У працях О.Потебні, які досліджував Д. Овсянико-Куликовський, ми можемо простежити безсумнівний вплив В. фон Гумбольдта на формування філософії мови О.Потебні. Проблема співвідношення мови та мислення не могла не зачепити філософа О.Потебню. Твердження В. фон Гумбольдта щодо вирішальної ролі мови у взаємовідносинах людини з оточуючою їй природою послужило як для О.Потебні, так і для Д. Овсянико-Куликовського основою для розуміння сутності «перекладу» суб'єктивних уявлень в об'єктивні дані мови.

Висновки. Д. Овсянико-Куликовський – без сумніву видатний учений-філолог, яскравий представник позитивістської філософії, яка зосереджувала свою увагу на психології як науці, без якої неможливе наукове розв'язання проблем методу, ролі суб'єкта в історії. Разом з О. Потебнею вони є засновниками психологічного напрямку, як основи для вивчення мови, що надало філософії мови в Росії та Україні цього періоду психологічного спрямування.

Д. Овсянико-Куликовський намагався дослідити процеси мислення, пізнання, спираючись на історію мови та історію науки, філософії, мистецтва. Він вважав, що граматична форма повинна відповідати дійсності, тобто значенню слова.

А. Горнфельд, як відомо, був однодумцем Д. Овсянико-Куликовського. Він так писав, характеризуючи науковий доробок вченого: «Він не займався ні оцінкою сучасності, ні переоцінкою минулого; він не оголошував вироків; він брав визнані, беззаперечні літературні цінності і тлумачив їх. Заглиблюючись в них, він поглиблював

їх; пояснюючи їхнє значення, він збільшував їхню значущість; він збагачував їхній зміст новим розумінням...» [3, с.79].

Література:

1. Бацевич Ф.С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень: підручник / Ф. С. Бацевич. – Київ: ВЦ «Академія», 2011. – 240с.
2. Безпелкин Н. Философия языка в России. / Н.Безпелкин. – Санкт-Петербург: «Искусство-СПБ», 2002. - 272 с.
3. Горнфельд А. Г. Боевые отклики на мирные темы. / А. Г. Горнфельд. – Л.: Колос, 1924. – 282 с.
4. Иваньо Ф. И. Очерки развития эстетической мысли Украины / Ф. И. Иваньо. – М.: Искусство, 1981. – 423 с.
5. Овсянико-Куликовский Д.Н. А.А.Потебня, как языковед-мыслитель. / Д.Н.Овсянико-Куликовский. – Киев: «Киевская Старина», 1893. – 61с.
6. Овсянико-Куликовский Д.Н. Воспоминания. / Д.Н.Овсянико-Куликовский – М.: Время, 1923. – 187 с.
7. Овсянико-Куликовский Д.Н. Литературно-критические работы. / Д.Н.Овсянико-Куликовский. - Т.2. – М., 1989. – 526 с.
8. Осьмаков Н. В. Психологическое направление в русском литературоведении: Д. Н. Овсянико-Куликовский. / Н. В. Осьмаков. Учеб. пособие по спецкурсу для студентов пед. ин-тов по спец. №2101 «Рус. яз. и лит.» – М.: Просвещение, 1981. – 160 с.
9. Переписка М. Горького з Д. Овсянико-Куликовським. – Режим доступу: http://az.lib.ru/g/gorxkij_m/text_1913_perepiska_a_ovsyaniko-kulikovskim.shtml
10. Сокулер З.А. Людвиг Витгенштейн и его место в философии 20-го века. /З.А. Сокулер. - Долгопрудный, - 1994. - 96 с.

Annotation

Svyscho V. Theoretical foundations of the formation of D. Ovsyaniko-Kulikovskiy's philosophical outlook. The article is devoted to investigation of the theoretical foundations of the formation and development of D.Ovsyaniko-Kulikovskiy's philosophical outlook as a representative of the positivist philosophy. The importance of scientific heritage of one of Ukrainian philosophers, the linguist, O. Potebnya's follower and honourable member of the Petersburg Academy of Sciences D. Ovsyaniko-Kulikovskiy is analysed in the paper. The main focus of the article is given to D.Ovsyaniko-Kulikovskiy's views on the nature of the mental. An attempt is carried out to reveal the psychological concept of D. Ovsyaniko-Kulikovskiy in the context of his philosophical discretions about western positivism and that is why to put into scientific use little known facts from the scientist's life and work to Academic Society.

The article examines the place of positivism in the context of the western philosophical tradition, especially its status as a philosophical doctrine and direction in the methodology of science.

Despite the fact that D. Ovsyaniko-Kulikovskiy's scientific activity is rather studied, the problem of the philosophy of language in his work is not fully disclosed neither in European nor in domestic researches.

Key words: *positivism, observation, experience, thinking, artistic thinking, psychological school, Marxism, intuitionism, economic materialism, philosophical idealism, subjectivism.*

ЗМІСТ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

Рамазанова С.Р.

ИДЕЯ СПРАВЕДЛИВОСТИ В ВОСТОЧНЫХ РЕЛИГИОЗНЫХ
КОНЦЕПЦИЯХ.....3

Хрипко С.А.

ВІФЛЕЄМ – В РОДИНІ КОЖНОГО З НАС.....9

Федорчук Ю.Ю.

НОВІ ФОРМИ ЦЕРКОВНОСТІ В ЄВАНГЕЛЬСЬКОМУ
ПРОТЕСТАНТИЗМІ: «ЦЕРКОВНЕ», «МІЖЦЕРКОВНЕ»,
«НЕЦЕРКОВНЕ» ХРИСТІЯНСТВО.....16

Костенко Т.В.

ВЗАЄМОВПЛИВ СТАРОДАВНІХ МІСТЕРІАЛЬНИХ КУЛЬТІВ ТА
САКРАМЕНТОЛОГІЧНИХ ІДЕЙ ХРИСТІЯНСТВА.....25

Халамендик О. Ю.

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА
ПОСТКОМУНІСТИЧНОМУ ПРОСТОРІ.....33

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Меднікова Г.

ЦІННІСНА ТРАНСФОРМАЦІЯ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ ДО
ПОПУЛЯРНОЇ.....40

Добровольська О.М.

ЦІННІСНА ПРИРОДА КУЛЬТУРИ..... 49

Більченко Є.В.

БУТТЯ ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЯ ПІВНЯЧОГО БОЮ:
ВІДЧУЖЕННЯ, СЕКС, СМЕРТЬ
(за текстами кліффорда гірца та габрієля Гарсія Маркеса).....55

Лецинський А.В.
ТЕОСОФСЬКИЙ МІФ ПРО МАХАТМ:
ГЕНЕЗА, РОЗВИТОК, ВЕРСІЇ.....64

Дмитроца О.С., Біла Н.М.
ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК СПОСІБ СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДНОГО
СЕРЕДОВИЩА.....74

Радзівєвський В.О.
НА ШЛЯХУ ДО СУБКУЛЬТУРИ БАГАТІЇВ.....82

ФІЛОСОФІЯ

Немчинов І.Г.
УКРАЇНА ЯК «КУЛЬТУРА КОРДОНУ»:
ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ.....90

Волова Л.А.
ДИАЛОГ ЦИВИЛІЗАЦІЙ В СОВРЕМЕННОМ
ТРАНСФОРМУЮЩЕМСЯ МИРЕ.....97

Ярош О.А.
ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ СУФІЗМУ У ПРАЦЯХ ХОДЖІ
ХАНА: ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ІСТОРИКО-
ФІЛОСОФСЬКОЇ НАУКИ В ІНДІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.....105

Перглер Т.
ПРОБЛЕМИ МІНІМІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЗАГРОЗИ В КОНТЕКСТІ
РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.....112

Лісовський П.М.
ГУМАНІЗМ ЯК ВОЛОНТАРИСТСЬКА ПРИРОДА МУДРОСТІ
УКРАЇНСТВА.....119

Ангелова А.О.
ІДЕАЛ СТАРОСТІ В ФІЛОСОФІЇ ПЛАТОНА.....126

Пономаренко В.В.
К ПРОБЛЕМЕ ПОНИМАННЯ СВОБОДИ.....132

Кириченко М.С.
РЕФЛЕКСІЇ «РЕАЛЬНОСТІ» ІММАСУЛАТАМ ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ
ЕВОЛЮЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО АВТОМАТИЗМУ.....139

Яркіна М.О.
ПРОБЛЕМА СИМВОЛУ В ТВОРЧОСТІ О.Ф. ЛОСЕВА ТА
П.О. ФЛОРЕНСЬКОГО.....146

<i>Пруденко Я.Д.</i> МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕСТЕТИКИ НОВИХ МЕДІА.....	152
<i>Прудникова О.В.</i> ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	159
<i>Москалик Г.Ф.</i> ВИКЛИКИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА.....	166
<i>Олексенко Р.І.</i> ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	171
<i>Конончук С.Г.</i> РЕЦЕПЦІЯ ІДЕЙ АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ВЧЕННІ ЙОАНА СОЛСБЕРІЙСЬКОГО.....	180
<i>Глушко М.П.</i> ВОЛЬОВИЙ НАЦІОНАЛІЗМ Д. ДОНЦОВА ТА НАЦІЯ ЯК CAUSA SUI.....	186
<i>Туренко В.Э.</i> К ФИЛОСОФСКОЙ ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА О ВЕЧНОСТИ И ВРЕМЕННОСТИ ЛЮБВИ.....	193
<i>Лугуценко Т.В.</i> ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	201
<i>Куліненко Л.Б.</i> ОСОБИСТІСНИЙ ВИМІР ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ.....	208
<i>Осадча Л.В.</i> КАПІТАЛІЗМ: ЕКОНОМІЧНИЙ ТА СОЦІО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ.....	215
<i>Морозов В.В.</i> ПРОСВІТНИЦЬКА І ДОСЛІДНИЦЬКА СКЛАДОВІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ.....	221
<i>Семенюк Н.</i> СИСТЕМНІ ЗАСАДИ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	228
<i>Свищо В.Ю.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ Д. ОВСЯНИКО-КУЛИКОВСЬКОГО.....	233
<i>Гарбар Г.А.</i> ТУРИЗМ В КОНТЕКСТІ АКСІОЛОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ КУЛЬТУРИ.....	241
<i>Рецензії.....</i>	249

Наукове видання

НАУКОВИЙ ЧАСОПИС

НПУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Серія 7.

Релігієзнавство. Культурологія. Філософія.

Випуск 30 (43)

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів.

Редколегія не завжди поділяє погляди авторів статей.

За достовірність викладених фактів відповідальність несе автор.

Головний редактор

В.П. Андрущенко

Відповідальні редактори

Г.І. Волинка, М.М. Закович

Відповідальний секретар

Н.Г. Мозгова

Верстка і художнє оформлення

О.Л. Костенко

Підписано до друку 08.11.13 р. Формат 60x84/8.

Папір офсетний. Гарнітура Times.

Умов. друк. арк 29,99. Обл. вид. арк. 19,53

Наклад 300 прим. Зам. № 612

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.

(044) 239-30-26.